

Lars D. ErikssonPRIVATE

Å ANDRA SIDAN GÖRS BILDNINGENS GÄRNINGAR ALLTID I ÖKNAR

Det skall visa sig att världen sedan länge äger drömmen om en sak, varom den endast måste äga medvetande, för att verkligt äga den. Det skall visa sig att det icke är fråga om ett stort tankestreck mellan det förflutna och framtiden, utan om förverkligandet av det förflutnas tankar. Det skall slutligen visa sig att mänskligheten icke börjar något nytt arbete, utan medvetet utför sitt gamla.

Karl Marx

Spänningen mellan tradition och förnyelse är inbyggd i vår existens. Traditionen styr oss, även då vi är omedvetna om det. Förnyelsen är ofrånkomlig, därför att omständigheterna alltid är nya. Också den mest traditionsbundne måste förändra sig, lika väl som den mest revolutionäre måste återknyta till det som varit.

FBF, en liten bildningsorganisation på vänsterkanten, har under sin 50-åriga historia kanske upplevt denna spänning mera starkt än många större organisationer, som lätt kan administrera bort motsättningar och konflikter. Harri Edgren, denna historiks hjälte, var en traditionsbärare i klassisk mening. Han ville ge "folket" bildning på så många av kulturens områden som han var mäktig till. Storheten i hans gärning låg däri, skulle jag vilka säga, att hans bildningsideal var icke-instrumentellt. Det viktiga var inte att hans åhörare och elever skulle lära sig att se på världen ur ett vänsterperspektiv, utan att de skulle komma i kontakt med det europeiska och det finlandssvenska kulturarvet. Han ville förmedla den "stora" traditionen.

Men inte heller Edgren kom undan det ofrånkomliga: han var trots allt socialist och han arbetade inom en organisation som var nära bunden till DFFF och FKP, dvs. två vänsterpartier som långt såg bildningsarbetet som ett medel för framförallt politisk förändring. Jag är övertygad om att han själv inte hade något behov av att ta ställning till den konflikt mellan majoritet och minoritet som seglade upp under slutet av 60-talet inom den folkdemokratiska rörelsen. Den måste ha verkat absurd i hans ögon. Men historien har sin egen gång. Det var inte han som valde sida. Det var de aktiva och entusiastiska (och bildningstörstande) minoritetsungdomarna på svenskt håll som valde Edgren. Han blev deras gudfader ända till sin pensionering.

Marxism-leninismen i dess mest renläriga variant kom för denne store humanist att stå för den förnyelsekraft, som skulle bära det europeiska kulturarvet vidare. Det är en paradox och det är kanske bäst att lämna den olöst.

Harri Edgrens efterträdare, dvs. "flickorna" Birgitta Boucht och Carita Nyström, fick också de uppleva spänningen mellan tradition och förnyelse. De kom in i verksamheten som förnyare och inte som traditionsbärare. Och de ville vara förnyare. De fick till stånd en betydligt mera jordnära och konkret verksamhet än sin föregångare, som hellre var föredragshållare än verksamhetsledare. Men de hade ett fel. De var feminister och förespråkare för kvinnornas rättigheter och intressen. De såg inte jämlikhetsfrågorna endast som frågor om ojämlikhet i klassamhället utan också som frågor om jämlikhet mellan könen. Det betydde att bärarna av rörelsens politiska traditioner hade uppenbara samarbetsvårigheter med dem. Det brydde sig Birte och Carita inte så värst mycket om, men i längden blev förhållandet mellan dem som formellt styrde och dem som i verkligheten gjorde arbetet alltför påfrestande, uppenbarligen för båda parter.

In trädde Mikael Böök, också han en förnyare men med en solid marxistisk skolning i bakgrunden. Det är möjligt att han därför ansågs som ett tämligen säkert kort. Vad vet jag. I vilket fall som helst förde också Mika Böök in nya vindar i FBF's verksamhet. Förbundet började alltmer ägna sig åt internationella och globala frågor utan att för den skull förlora kontakten med den finlandssvenska verkligheten, som var Johannes Runebergs speciella revir under den tid han fungerade som studiesekreterare. Men datateknik, datanätverk och andra informationssamhälleliga frågor kom efter hand att uppta alltmer av FBF's verksamheten.

FBF kom de facto mot slutet av 80-talet och början av 90-talet att bli en av detta lands pionjärer ifråga om utvecklingen av folkliga datanätverk på samma sätt som FBF under senare delen av 70-talet var en pionjär inom kvinnorörelsen. Thomas Rosenberg ondgör sig i sitt bidrag till denna historik över denna utvecklingsgång. Och jag kan förstå honom. Det blev allt svårare att finna en direkt koppling mellan tradition och förnyelse. Förnyelsen tenderade att bli ett självändamål.

Med några års perspektiv på händelseutvecklingen tror jag ändå att vi bättre kan förstå vad som skedde. Det var just under denna period som den politiska vänsterns hävdvunna ideologiska fundament började rasa samman. Det gällde å ena sidan att bryta loss och å andra sidan att skapa något nytt.

För FBF's del låg det nya i datateknologin. Men det är värt att notera att också denna fullständiga

nyorientering hade en traditionell förankring: det var faktiskt "folkliga" nätverk som skulle utvecklas, dvs. sådana som är tillgängliga för en var som har tillgång till en dator. I sista hand var det fråga om en strävan till informationssamhällets demokratisering. Men det måste naturligtvis erkännas: detta nya bildningsideal står på ljusårs avstånd från det ideal Harri Edgren företrädde. Harri Edgren ville ge kunskap och upplysa, Mika Böök ville visa hur vi själva kan skaffa oss den information vi vill ha.

Själv engagerades jag i FBF's verksamhet 1991, då jag valdes till förbundets ordförande. Det var under nätverkens tid, som jag tror att den tidigare ordföranden, Henrik Stenius, hade lite svårt att leva i. Jag har bland mina papper hittat några anteckningar, som sannolikt utgjorde stommen till en programförklaring som jag höll för styrelsemedlemmarna efter det jag blivit ordförande. Jag ska försöka rekonstruera vad jag antagligen sade vid detta tillfälle. Retrospektivt kan det möjligen ha sitt intresse.

Vem är vi egentligen? En studiecentral, en bildningsorganisation och tre olika projekt? Eller är vi när allt kommer till

kritan en nyhetsbyrå, Katto-Meny? Är FBF en del av Folk tidningen Ny Tid? (FBF och Ny Tid verkade då i samma rymliga kontorsutrymme i Kabel fabriken.)

Vad sysslar vi med? Bidrar FBF på något sätt till opinionsbildningen på finlandssvenskt håll eller är det så att förbundet främst ägnar sig åt opinions- och kunskapsförmedling?

Vi har en organisatorisk anknytning till Vänsterförbundet, men VF's politiska och ideologiska profil är diffus. Även om VF skulle önska styra oss i någon obestämd riktning, skulle detta inte lyckas, eftersom det inte har några klart utstakade politiska och ideologiska riktlinjer. VF är idag på sin höjd en kritisk röst i det politiska livet. Inte mera, men heller inte mindre.

Då FKP och DFFF hade sina bästa dagar, var FBF - åtminstone i teorin - mera sårbart. Det fanns då större styrningsmöjligheter både från partiernas och fackets sida, inte minst på grund av att de hade inflytande på förbundets ekonomi. Idag är situationen också i det avseendet ett annat. VF's ekonomiska bistånd är minimalt och fackets bidrag har minskat från år till år.

I praktiken har FBF redan under lång tid lyckats följa sin egen linje (sin studierektors, sina verksamhetsledares och studiesekreterares linje). Idag är friheten maximal. Vi kan fritt välja den linje vi vill följa.

FBF är en finlandssvensk organisation och samtidigt en finlandssvensk vänsterorganisation. Vi är inte en del av etablissemangen. Det betyder att vi gentemot detta måste göra vår egen röst hörd. Det kan vi göra genom att tala om andra saker och genom att göra andra saker. Vi måste tala om de globala frågorna, om Europa och om Österbotten på ett annat sätt och utgående från andra värderingar och andra perspektiv.

"Det finlandssvenska" är både en tillgång och en utmaning; en utmaning därför att åsiktslikriktningen är så förödande stark på finlandssvenskt håll. En ropandes röst i öknen?

Om det verkligen förhåller sig så att vi idag befinner oss i ett ideologiskt och ideellt tomrum, vilka är i så fall de intressen FBF borde driva? Liberalerna har i alla tider påstått att samhället bara består av särintressen och att var och en endast driver och även bör driva sina egna intressen. Samhällshotande intressekonflikter ska lösas via kompromisser.

Det är inte orättvist att hävda att också arbetarpartierna i detta land har omfattat detta i grunden liberala synsätt.

Knappast kan FBF gå in för att bli förespråkare för några specifika särintressen. Föralldel, FBF är "folkets" bildningsförbund. Men vilka särintressen har "folket"? Om vi alls ska lägga någon betydelse i det mycket laddade begreppet "folket", föreslår jag att vi med folkets intressen avser gemensamma intressen och allmänna intressen. Med gemensamma intressen menar jag då t.ex. finlandssvenskarnas gemensamma intresse av att leva ett kulturellt, intellektuellt och socialt fullödigt liv och med allmänna intressen alla människors intresse av att leva ett fullödigt liv.

Detta låter patetiskt och är det också. FBF kan inte göra mycket för att göra världen bättre, människorna lyckligare. Men vi kan trots det hålla bildningens fana högt: bildning det är i min tolkning att ha ett öppet sinne för det gemensamma och det allmänna i vår belägenhet, att inte drunkna i sig själv, i sitt liv, i sin tid, i sin miljö. (Det paradoxala är förstås att vi bara kan lära oss förstå det gemensamma och det allmänna genom att bekanta oss med det unika. Bildningens projekt kan därför aldrig avslutas.)

Det är klart att det inte står i fbf:arnas makt att formulera svar på de stora frågorna. Det enda vi kan göra är att diskutera dem, att hålla i gång det tynande samtalet om det som är väsentligt. Många andra gör det inte.

Men vi har ett problem. FBF har ingen fast förankring i den vardagliga verkligheten. "Massorna" ser vi inte skymten av och kommer heller aldrig att göra det. Jag lämnar därför den frågan öppen: ska vi

överhuvudtaget försöka bli något annat än det vi är? En liten grupp som verkar efter bästa förmåga.

Här slutade sannolikt mitt anförande. Jag har högst oklara minnesbilder av den efterföljande diskussionen. De enda minnesbilder jag har kvar är att fackets och partiernas företrädare artigt motsatte sig. (Detta hände trots allt hemma hos mig och till på köpet i mitt lusthus.) FBF är fortsättningsvis en organisation inom den radikala politiska vänstern och inom facket och bör så förbli. Det var kärnan i invändningarna.

Jag förstod missnöjet. Ännu mera förstår jag det idag, då facket så gott som helt dragit bort sitt understöd. Livsmedelsarbetarförbundet är det enda fackliga förbund som än idag är medlem av FBF.

Vänsterförbundets ekonomiska välvilja har likaså avtagit - i takt med att VF's politiska ledning blivit allt mera finlandssvensk. Men också statsmakten, undervisningsministeriet, har under de senaste åren visat FBF kalla handen. Först tvingades förbundet lägga ner sin studiecentral, som upprätthöll studiecirkel- och kursverksamheten. Resultatansvarslogiken framtvängde det beslutet. Minst bör bli ännu mindre och helst helt försvinna. Idag är det redan svårt att få statliga bidrag för den halvtidstjänst som finns kvar av de tre till fyra tjänster förbundet hade, då det var som bäst.

Det märkliga är att förbundet ändå fortlever och verkar. Och det är svårt att finna tecken på att det skulle stilla avsomna. Om det ska dö, så måste det nog skjutas.

Jag har bläddrat i de papper om förbundet från början av 90-talet som jag har tillgängliga och kan med dem som utgångspunkt konstatera att farhågorna om förbundets snara hädangång är något överdrivna. Jag har själv för min del bidragit till ryktet, men jag försvarar mig med att det ibland är nödvändigt att ta i.

Redan 1991 ställde man sig inom förbundet frågan: "Är folket redan tillräckligt bildat - ska FBF läggas ned?" Det ordnades till och med en diskussion om frågan, där förbundets dåvarande t.f. verksamhetsledare Thomas Rosenberg var den centrala gestalten. Han formulerade sig då i bl.a. följande tänkvärda ord: "Visst tusan har vi en mission att fylla trots vänsterns kris. Mycket av det vi trott på kan visserligen kastas på historiens sophög för misslyckade idéer, men låt oss ändå inte kasta ut hela barnet med badvattnet. Och problemen har inte försvunnit, utan finns kvar. Drömmen om ett solidariskt samhälle kommer aldrig att dö". Detta låter nästan som Marx ord i mottot för denna text. Mänskligheten börjar inte något nytt arbete, utan utför medvetet sitt gamla. Drömmen om solidaritet och gemenskap överlever, fastän omständigheterna ständigt förändras. Rosenberg följer det inslagna spåret då han säger:

"Vid sidan av funktionen som paraply för radikala projekt tror jag också att vi har ett arv som vi ska försöka föra vidare, en linje. Och det är den klassiska bildningens linje. Samtalet som livsform. - Vår uppgift är att tillsammans med andra, ute bland människorna, föra denna tradition vidare. Jag tror att vi på många sätt måste börja från noll. Vi borde inte vila på de traditionella organisationerna utan börja om från början och på nytt cykla omkring i bygderna med Harri Edgrens boklådor".

Mycket bättre än så tror jag inte man formulera de målsättningar som fortsättningsvis är FBF's programmatiska utgångspunkter. Men detta med att cykla omkring i bygderna med boklådor hade jag nog redan då lite svårt att förstå mig på. Det finns ju andra fortskaffningsmedel och boklådor är inte mera så praktiska.

Ser vi på vad som hände 1991 inom FBF tycker jag mig inte se att det skulle ha funnits någon anledning till att hysa farhågor för en annalkande kris. Det ordnades ett folkuniversitet i Borgå kring det sekulära temat "Miljö och motstånd" och det mera klerikala temat "Feministisk teologi." Det hölls en finlandssvensk filmmönstring i Vasa på hösten, datanätverket utvecklades, det producerades några videofilmer och i Kabelfabriken anordnade Kabelkabinettet ett antal viktiga och intressanta diskussionstillfällen. Kabelkabinettets diskussionstillfällen var till och med så intressanta att jag här inte kan låta bli att nämna både inledare och ämnen för diskussionerna.

I januari talade Moskvasociologen Igor S. Kon om sexualpolitikens vägar i Sovjetunionen, i maj presenterades nyhetsbyrån "Severo-Zapad" i Sankt Petersburg av sin chefredaktör Elina Zelinskaja, i oktober anordnades en diskussion om Etik och pengar kring de finlandssvenska fonderna etik med Henry Wiklund från Svenska litteratursällskapet och Rosenberg från FBF som inledare och samma månad arrangerades ytterligare ett diskussionstillfälle, denna gång om Lev Vygotskis aktualitet och om hans kulturhistoriska teori och dess betydelse för modern rysk psykologi. Inledare var den ryska psykologen Ljudmila Karnozova.

Om jag skulle återge allt vad som hände i FBF's regi i Hangö och på olika orter i Österbotten både på den kulturella och mer politiska fronten under samma år, skulle ramarna för denna korta sammanfattning helt sprängas.

Jag ger i stället enbart några axplock från det som hänt därefter. Tyngdpunkten i FBF's verksamhet efter det att förbundet tvingades lägga ner sin studiecentral för att enbart bli en bildningsorganisation har legat

vid anordnandet av de årliga folkuniversitetet. 1992 hölls folkuniversitetet på Kökar, av alla ställen, med det lockande temat " Civil olydnad och icke-våld". Ortsbefolkningen, som vi också försökte vända oss till, visade trots temat och intressanta inledare från när och fjärran inget större intresse för "universitetet". 1993 var ämnet för folkuniversitetet, som denna gång - för säkerhets skull - hölls i Österbotten, "Välfärd och cynism" samt "Omstigning i Östermyra". (Det senare temat hade förstås att göra med finlandssvenskhetens problem.) Den viktigaste satsningen 1994, vid sidan av folkuniversitetet som nu började hållas vid Åbo akademi, var informationskampanjen för Nej-alternativet i EU-omröstningen. För den fick förbundet 90.000 mk. i bidrag från statsrådets kansli. FBF erbjöd nämligen det enda finlandssvenska nej-alternativet. Också 1996 fick FBF pengar av statsrådet, denna gång för en EU-kritisk informationskampanj inför valet av ledamöter till EU-parlamentet.

Temat för 1995 års folkuniversitet var "Medborgarsamhället" och "Kyrkan som motståndsrörelse". I tiden mellan folkuniversitetet i Åbo 1995 och 1996 arrangerades i Nykarleby ett regionalt folkuniversitet över ämnet "Arbete för alla". Från och med 1995 strävar nämligen FBF till att arrangera s.k. regionala folkuniversitet i både Nyland och Österbotten. 1996 års folkuniversitets huvudtema vara "Hopp för demokratin". Universitetets mest namnkunniga finländska inledare var ärkebiskop John Vikström och fil.dr. Johannes Salminen. Men bland inledarna fanns också - såsom på alla folkuniversitet under de senaste åren - centrala kulturgestalter och politiska personligheter från de övriga nordiska länderna.

1997, då FBF ett år försenat firar sitt 50-årsjubileum, kommer folkuniversitetet att ägna sig åt en klassisk problematik: "Makten bakom orden - orden bakom makten". På hösten blir det dessutom ett regionalt folkuniversitetet i Nykarleby kring frågan "Ättestupan - kommer den tillbaka?" och i Helsingfors är det meningen att på våren ordna ett seminarium kring Sven Willners författar- och kritikergärning samt på hösten kring Atos Virtanens författarskap.

Jag går inte här in på övriga planerade verksamhetsformer, bl.a. ett projekt att dokumentera österbottniska arbetartraditioner, att i Åbo i samband med folkuniversitetet anordna en kulturvecka "Arbetets röster" och att tillsammans med Kansan Sivistystyön Liitto starta ett EU-finansierat vuxenutbildningsprojekt. De projekten vet vi ännu inte om vi får pengar till.

Raden av folkuniversitet är i och för sig ståtlig och det vore ingen svårighet att göra presentationen ännu ståtligare.

(Få är de ledande nordiska vänsterintellektuella som inte varit inledare på FBF's akademiska övningar.)

Men jag vill ändå hålla fast vid realismen. Det är inte stora skaror folkuniversitetet samlat. Det är en liten grupp av trogna fbf:are och radikala teologer. Studenterna har vi inte lyckats locka till evenemangen.

"Folket" har vi sett mycket litet av, och det är kanske inte att undra över: Åbo akademi upplevs inte som särskilt lockande för dem som upplever högskolorna som främmande. I det avseendet var de regionalt utplacerade folkuniversitetet vänligare miljöer. Man var tillsammans, festade på kvällen och natten tillsammans och kanske till och med bodde tillsammans.

Också de vida beryktade inledarna under de senaste årens mera akademiska folkuniversitet är säkert för många ganska fjära varelser. Det uppstår klyftor och avstånd, fastän syftet varit att skapa närhet och jämbördighet.

Och de finlandssvenska massmedia: de vet inte att folkuniversitetet finns, fastän där förs debatter som aldrig förs i offentligheten och som det kanske ändå - trots allt - vore viktigt att ta notis om. Men bildningens gärningar görs alltid i öknar. Den intellektuella slapphet som de finlandssvenska dagstidningarna, finlandssvensk radio och tv visar i sitt förhållande till folkuniversitetet, är i sista hand mera ödesdiger för dem än för FBF. Debatten, samtalet, kommer alltid att fortsätta, men den som lämnar sig utanför faller lätt offer för tvinsot.

De årliga mönstringarna vid folkuniversitetet i Åbo eller i regionerna har gett en viss stadga och fasthet åt förbundets verksamhet, som i övrigt är rätt lös i fogarna. De har givit en viss form åt det innehåll som eljest i sin allomfamning skulle hota att spridas för alla vindar. Med en lätt överdrift kan man säga att det är just den formen som sedan senare delen av 80-talet givit FBF dess identitet. Det finns inget innehåll utan form. Innehåll utan form är kaos.

Mycket i FBF's verksamhet är föralldel kaotiskt. Bohemiskt och slarvigt? Jag tror att det ofta beror på att ambitionerna är så stora. De som är aktiva i FBF, en verkligt liten skara, vill ta i tu med alla tänkbara frågor och problem som kräver en insats från dem som är samhällskritiska. I praktiken kan naturligtvis inte en liten organisation som FBF, med utsikter om framgång, klara av mer än en bråkdel av det som förbundet skulle vilja göra.

Då uppstår frågan om förbundet inte borde koncentrera sig bara på det som det kan, dvs. att vidareutveckla folkuniversitetets idé. Det skulle i så fall ske i form av mer eller mindre regelbundet

arrangerade miniuniversitet på de orter i svenskfinland, där behovet för tillfället är störst och med inledare som inte nödvändigtvis behöver vara de mest beryktade i Norden. I den riktningen är FBF redan på väg. Men detta skulle kräva nya ekonomiska resurser, och sådana verkar varken undervisningsministeriet eller Vänsterförbundet vara beredda att ge.

Personligen har jag upplevt de informella diskussionstillfällena, först arrangerade av Kotkakabinetet på Kotkagatan, där såväl FBF, Ny Tid som DFFF's sekretariat i tiderna var inhysta, sedan Kabelkabinetet i Kabelfabriken, där FBF och Ny Tid delade utrymmen, som de mest inspirerande bildningstillfällen förbundet anordnat. Pianot, biblioteket och de gemensamma utrymmena gav en ram som kändes riktig åt de diskussionerna.

Idag är detta historia. Först skiljdes FBF och Ny Tid åt, sedan flyttades FBF's kansli till Vasa för att nu befinna sig i Åbo. Styrelsen sammankommer i Helsingfors. Men ändå. Det är de små informella diskussionsgrupperna som ger deltagarna det bästa utbytet. Harri Edgrens lilla studiecirkel som sammankom i hans hem är för sin del också ett bevis för det påståendet.

Ett nytt försök har gjorts i år, 1997. En diskussionsgrupp, Vänsterkröken, öppen för alla intresserade sammankommer sedan början av året den första onsdagen i varje månad i Frivilliga brandkårens restaurang. Nu är det inte kaffe och fylld kaka som serveras utan - mera tidsenligt - rödvin. FBF står inte som initiativtagare till Vänsterkröken, men gruppens kärna består av nu eller tidigare aktiva fbf:are. Jag hoppas att idén sprider sig till alla de finlandssvenska orter, där det ännu finns människor som vill debattera och samtala om viktiga ting.

Samtalet som livsform!

Det är i dagens läge inte det lättaste att hålla den livsformen levande. Undervisningsministeriet, på vars nåd vi lever, favoriserar i bästa överensstämmelse med de nya trenderna projekt. Projekten ska dessutom utföras under strikt resultatansvar. Detta förbannade projekteri hotar att förrinta bildningsorganisationer av FBF's slag. Men om förbundet vill hålla sig levande i ekonomiskt avseende, måste det idag söka pengar för sådana "projekt" som ministeriet prioriterar. (De finlandssvenska kulturfinansiärerna har aldrig ansett det värt att stöda förbundets arbete med annat än brödsmlor. Därför har FBF för länge sedan låtit hoppet fara att från dem få s.k. ekonomisk stimulans av någon väsentlig betydelse.)

Jag är själv inte alls övertygad om att FBF's framtid ligger i att planera och organisera olika projekt eller -

i värsta fall - att enbart fungera som kanal för diverse projektgrupper, som under FBF's översyn konkret utför arbetet. Rent ut sagt så bävar jag inför en sådan framtid. Den framtiden ser däremot kulturbyråkratin, samt understödd av politikerna, som ett ideal att sträva mot. Och jag förstår varför: projekten är enkla att övervaka, det är enkelt att styra kulturens utveckling via dem och de blir billiga, då de i enlighet med resultatansvarslogiken delvis måste vara självfinansierade.

Det som projektideologins företrädare har glömt är att den helhetssyn, som är ett livsvillkor för all kultur och bildning, aldrig kan skapas inom ramen för små eller ens stora men nödvändigtvis sektoriserade "projekt". Kultur och bildning är inte det samma som teknisk färdighet, resultatmedvetenhet, specialiserade färdigheter och kunskaper. De har mycket lite gemensamt med ingenjers- och bokföringskonsten.

FBF - DET KRITISKA FÖRNUFTETS RÖST ?

Folkets Bildningsförbunds framtid? Om vi ser till de yttre ramarna för förbundets verksamhet, ter sig framtiden inte strålande. Det har den kanske aldrig gjort det, men det är en klen tröst. Ser vi däremot till de inre förutsättningarna för ett meningsfullt arbete under kommande år behöver vi knappast hemfalla åt djup pessimism.

Det finns ett uppenbart behov av en kritisk röst i dagens finländska och finlandssvenska verklighet. Min egen utopiska vision om FBF's framtida roll knyter jag till det kritiska förnuftets begrepp. Det kritiska förnuftet har sedan upplysningstiden varit kritik av makten och hävdande av förnuftet.

Den rollen måste fortsättningsvis fyllas. Och det kan till och med vara så att kritiken idag, såsom under slutet av 1700-talet, bara kan formuleras av dem som saknar en given plats och en given nisch i samhället. Den kan måhända bara formuleras av dem som inte har sig tilldelade en specialiserad funktion i det samhälle som i övrigt kännetecknas av en i minsta detalj uppspaltad arbets- och rollfördelning.

Att det kritiska förnuftet överhuvudtaget spelat en mycket undanskymd roll i Finlands 1900-tals historia har sin historiska orsaker, som jag här inte kan gå in på. Jag ska i stället ta fasta på det faktum, som är särskilt relevant i detta sammanhang, att det kritiska förnuftet aldrig på allvar slagit rot i den finländska arbetarrörelsen och inom den politiska vänstern.

Socialismen kom till Finland utan att ha föregåtts av någon egentlig groningstid: den kom direkt och oförmedlat såsom framförallt ett tyskt importgods. Och den uppfattades framförallt som ett politiskt program, som ett krav på demokrati, social rättvisa och jämlikhet. Med en viss överdrift kan man säga att socialismen inte hos oss kom att uppfattas i dess filosofiska, intellektuella och kulturella dimensioner. Det är ingen tillfällighet att så gott som alla ledande vänsterintellektuella i seklets början samtidigt var politiska aktivister.

Redan i början av detta århundrade lades alltså grunden för den intima sammankopplingen mellan marxism (och fundamental samhällskritik) och politik i snäv bemärkelse (dvs. som parti- och dagspolitik). Den utvecklingen kom att präglade utvecklingen även efter inbördeskriget. Det är just denna för Finland typiska ensidiga politisering av marxismen och den socialistiska tanken som haft ödesdigra konsekvenser för uppkomsten av ett livskraftigt och självständigt kritiskt förnuft i detta land. Den realpolitiska pragmatism, som socialdemokraterna redan i början av självständighetstiden valde som sin handlingslinje, hade inget behov av de intellektuella. Och den revolutionism, som länge präglade kommunisternas verksamhet - och som delvis återupplivades i början av 70-talet - stod lika främmande för behovet av kritiska intellektuella. Det fanns m.a.o. inte någon "plats" för dem som på andra än rent partipolitiska grunder förhöll sig kritiska till den finländska samhällsordningen.

60-talets studentuppror och nya vänster kan, om man så vill, ses som det kritiska förnuftets första och enda genombrott i vårt land. De hade i bästa fall kunnat utgöra grogrunden för en politisk, intellektuell och kulturell förnyelse. Men att så inte blev fallet kan, tror jag, förklaras med att traditionens grepp var för hårt. Den nya generationen var nog "kritisk", men då det i samhället inte fanns några naturliga plattformar, från vilka kritiken kunde utövas, gick man in i vänsterpartierna, som ju åtminstone potentiellt förhöll sig kritiskt till de rådande tingens ordning.

Kritiken partipolitiserades. För dem som gick in i socialdemokratiska partiet förvandlades kritiken till försvar av de dagspolitiska kraven och de vunna positionerna. För dem som anslöt sig till den folkdemokratiska rörelsen blev kritiken marxistisk-leninistisk teori och - misslyckad - taktik. Och samtidigt rasade en efter en de positioner i offentligheten som man tillvunnit sig under 60-talets glansdagar.

Vad hände sedan? De gamla kritikerna sögs upp antingen av administrationen, som gjorde dem tysta, eller av universiteten, som gjorde dem till akademiska teoretiker utan någon levande kontakt med livet utanför

murarna.

Och idag. Kritiken har tystnat helt. Vi finner den ingenstans, bara spridda stämmor här och där. Ändå tror jag man kan säga att den brytningstid vi nu lever i helt enkelt kräver en bred och mångfasetterad kritik av makten och dess strukturer. Men den kräver också konkreta utopier. Jag skulle vilja påstå att det idag finns en möjlighet att förena upplysningens humanistiska ideal med den kritiska teorins emancipatoriska strävanden. - Men den möjligheten blir verklighet bara om de som företräder de idealen förmår skapa och etablera en ny offentlighet och nya fora för det offentliga samtalet.

Vi står igen inför det ofrånkomliga dilemmat: tradition och/eller förnyelse.

Förnyelsen förutsätter idag konkreta utopier. För min del vill jag se det framtida FBF som en liten länk i den konkreta utopi vars syfte är att lyfta fram de väsentliga ("eviga" sade man i mera patetiska epoker) frågorna, att diskutera dem förutsättningslöst och att verka för att det offentliga samtalet om dem inte helt dör ut, utan att det i stället blir en ofrånkomlig del av våra allmänna livsvillkor.

Tyvärr är detta inte ett "projekt" i kulturadministrationens mening. Men det är ett projekt i en mera allmänmänsklig mening.

Kanske det är därför det är en utopi?